Tentoonstelling Kazerne Dossin over sport in Auschwitz

Sport in tijden van gruwel

Tot 10 december loopt in het herdenkingsmuseum Kazerne Dossin in Mechelen de tentoonstelling 'Sport en sporters in KL Auschwitz'. De tentoonstelling belicht de tragische realiteit van de concentratiekampen via een totaal andere, sportieve invalshoek. Sport had zelfs zijn plaats op de verschrikkelijkste plaats denkbaar en vulde er een dubbele, contradictorische rol in: zowel die van manier van overleven te midden van de gruwel als die van middel tot onderdrukking en dus van nog meer gruwel.

DOOR MARKO HEIJL

Sportmanagement in de brede zin van het woord betekent ook het management van onze sportieve geschiedenis. Zelfs van de allerlelijkste kant daarvan. Dat doet de tentoonstelling 'Sport en sporters in KL Auschwitz' van het Staatsmuseum Auschwitz-Birkenau, die dit jaar in Kazerne Dossin in Mechelen loopt. De Dossinkazerne was tijdens WOII de locatie van waar meer dan 25.000 mensen, voornamelijk joden, op de trein werden gezet richting de concentratiekampen. In veel gevallen richting een gruwelijke dood. Tegenwoordig is er een museum gevestigd, dat de verschrikking van de deportatie wil herdenken en verhalen hierover wil delen. Het is een plek vol afgrijzen en gruwel, maar ook van ingetogenheid en reflectie. Allerminst een plaats waar je sport zou verwachten, iets wat bij de meeste mensen juist positieve en jubelende gevoelens oproept.

Pseudosport

De titel 'Sport en sporters in KL Auschwitz' klinkt in die zin bijna absurd: sporten in een vernietigingskamp? Adriaan Baccaert is coördinator Publiek en Educatie bij Kazerne Dossin en in die functie ook projectcoördinator van de tentoonstelling: "Sport en concentratiekampen, het lijkt op het eerste gezicht inderdaad niet samen te gaan. Toch werd er zeker wel gesport in Auschwitz. Enerzijds werd sport gebruikt om discipline af te dwingen, om te kleineren, te ontmenselijken, te straffen, te doden zelfs. Dat noemen we nu pseudosport."

Baccaert verwijst naar de getuigenissen in het museum over onmenselijke *drills* en oefeningen, soms al zingende, soms ook tot de dood door uitputting erop volgde.

Zoals de getuigenis van Stanisław Jagielski, kampnummer 121447: "Sport was een foltering. Enkel wie dit heeft doorgemaakt, kan dit echt begrijpen. Op het eerste gezicht leken het onschuldige turnoefeningen, maar... Probeer eens 24 uur lang in de houding in het gelid te staan met je handen achter je nek... Probeer eens enkele uren lang gehurkt te springen... Probeer eens op energiek en meedogenloos bevel op de grond te vallen en weer recht te staan, door de modder te rollen en tegelijk ook nog handig de scherpe tanden van de SS-honden te ontwijken, terwijl je ze niet zomaar mag wegjagen... Genoeg? En dat is maar een fragment van het folterarsenaal dat door de SS 'sport' werd genoemd."

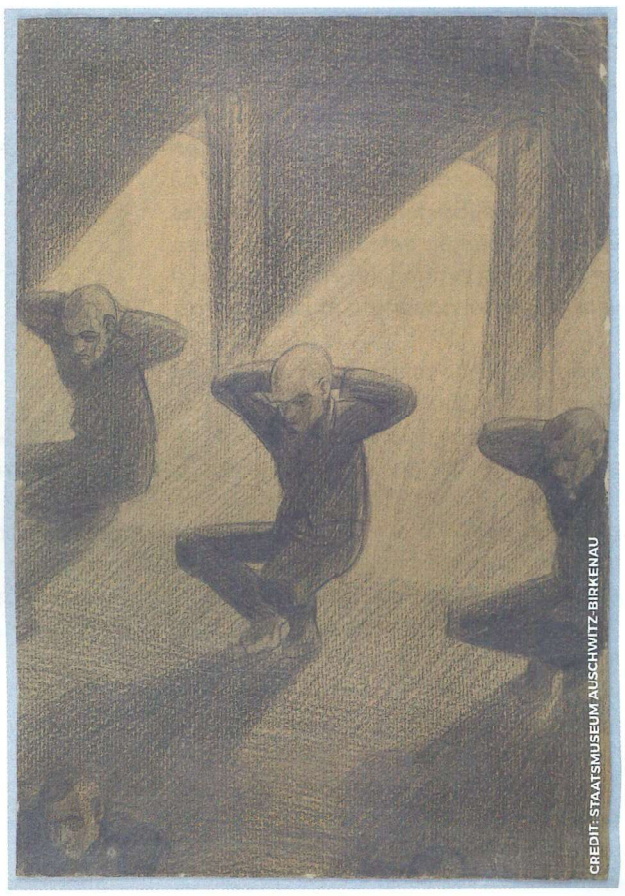

STRAFAPPEL. NAOORLOGSE TEKENING VAN MARIAN KOŁODZIEJ, GEVANGENE NR. 432.

Hoop en veerkracht

Maar er is ook een andere sportieve zijde aan de tentoonstelling. Te midden van prikkeldraad, de gaskamers, de genocide en de troosteloze uitzichtloosheid vervulde

---

Column

Glijsporten in vrije val?

DOOR JEROEN SCHEERDER

Ze kwamen al schuivend op het water, roetsjend op de sneeuw of zwevend in de lucht de *eighties* 'ingezoefd'. Ik heb het hier over sporten als golfsurfen, snowboarden en skydiven. Sportsociologen hebben die toen relatief nieuwe beweegvormen het label van *sports de glisse* toegekend, oftewel 'glijsporten'. Het ontstaan van het met een plank of ander glijtuig sportief-competitief door water klieven, op sneeuw stuiven en in lucht suizen gaat natuurlijk al veel verder terug in de tijd. Zo vonden de eerste internationale wedstrijden in het zeilen, het skiën en het zweefvliegen reeds vóór WOII plaats. Maar hun recreatieve doorbraak zouden de water-, sneeuw- en luchtsporten realiseren vanaf *les années funs* en dus vanaf de jaren tachtig. Een heuse glijcultuur werd op het bredere publiek losgelaten, inclusief glij-industrie te land, ter zee en in de lucht.

De glijsportpioniers waren late-babyboomers die opgroeiden met heel wat sociale en culturele veranderingen, waaronder toenemende politieke onrust en economische onzekerheid, maar ook de opkomst van rock-'n-roll en van een massavakantiecultuur. De glijsportgeneratie had dan ook '*fun & free*' als levensmotto en vervolledigde haar *lijf*stijl met elementen van roes en risico. Van een subcultuur met eigen waarden en normen die sterk contrasteerden met de gevestigde sportorde, zouden glijsporten vanaf de jaren tachtig geleidelijk meesurfen op de democratiserende golf van de Sport voor Allen-beweging.

Heel wat jongeren leerden skiën, windsurfen of zeilen via sportkampen georganiseerd door overheden, ziekenfondsen en omnisportbonden. Voor het sportieve glijplezier lag een gouden toekomst in het verschiet, klonk het profetisch aan de vooravond van de 21ste eeuw. En die popularisering kwam er ook, althans gedeeltelijk. Het geheel van water-, winter- en luchtsportfederaties zag de ledenaantallen tijdens de jaren negentig en de jaren nul gestaag toenemen. Water, winter en wind hadden een ruimer publiek op zoek naar sportvertier weten te bekoren.

Tot een democratisering zou die populariteit evenwel niet leiden. Hoewel het er even naar uitzag dat glijsporten in de socialestatuspiramide van de sport zouden indalen – en dus meerdere sociale lagen zouden aanspreken – werden respectievelijk zeilsport in de jaren negentig en wintersport in de jaren tien opnieuw sociaal exclusiever. Gedurende de voorbije tien jaar daalde bovendien het aantal glijsporters, zowel in Nederland als in Vlaanderen. Een afname in populariteit lijkt aldus in het voordeel van de *happy few* te zijn. Dat vraagt om enige duiding.

Allereerst wat de mogelijke impact van de gezondheidscrisis van 2020-2022 betreft: corona blijkt hoogstens een versnellend of versterkend negatief effect te hebben uitgeoefend op de glijpret. Anders geformuleerd impliceert dit dat de afname van het glijsportsucces zich reeds voor de uitbraak van COVID-19 heeft gemanifesteerd.

Andere verklaringen dringen zich aldus op, waaronder de klimaatverandering. Een grotere sneeuwonzekerheid genereert een hogere prijs en dus minder volk. Maar ook een drop-outfenomeen speelt mee. Een vijfde van de schoolgaande water- en wintersporters zet na een jaar het clublidmaatschap stop, zo blijkt uit cijfers van de gelijknamige sportfederaties. De 'indoorisatie' van typische outdoorsporten als sneeuwsport en later ook lucht- en watersport – denk maar aan vrijevalsimulators in een luchtkoker of het bodyboarden in een overdekte waterarena – bracht nauwelijks soelaas en dus geen volwaardig alternatief. Het in de achtertuin artificieel kunnen bewegen versus de drang naar het authentieke beleven.

De oorzaak van de terugval zou weleens bij de teloorgang van de zogenaamde *counter-culture cool* kunnen liggen. Bij haar geboorte had de glijsportcultuur tegelijkertijd iets rebels én modieus, maar zij vergleed naar mainstream en verloor daarom haar ietwat stoere nonchalance. Het hiaat lijkt te worden ingevuld door eigentijdse glijsportvarianten als running crews, mountainbike en breaking. Dichtbij, divers en duurzaam, en dus een abonnement op de toekomst. Deze beweegvormen zijn de hedendaagse vertegenwoordigers van de Californische sporten en urban sports en laten zich alvast minder elitair positioneren. Dergelijke 'dichtbij-sporten' blijken relatief toegankelijk; niet alleen in de ruimte, maar ook sociaal.

Professor Jeroen Scheerder is hoogleraar sportbeleid en sportsociologie aan de KU Leuven.

CREDIT: STAATSMUSEUM AUSCHWITZ-BIRKENAU

KAMPFOTO VAN MARIA JEZIERSKA, DIE LEERDE BRIDGEN IN AUSCHWITZ.

sport immers ook een positieve rol, zoals we die vandaag nog steeds kennen. Sport bood de gevangenen een klein beetje houvast, dat sprankeltje hoop dat nodig was om veerkracht op te bouwen, om mentaal te kunnen omgaan met de onmenselijke, extreme omstandigheden. In het kamp waren boksen, worstelen, atletiek, voetbal, basketbal, volleybal, schaken en bridge niet gewoon vormen van sport, maar vormen van overleven. De vele brieven en getuigenissen van gevangenen die de tentoonstelling ontsluit, weten te raken en te inspireren.

Zoals de getuigenis van Maria Jezierska, kampnummer 24449, die het concentratiekamp Ravensbrück overleefde: *"In die tijd, toen er Blocksperre – een verbod om de barakken te verlaten – was afgekondigd, leerde ik bridge spelen in Block 27 Blb in Birkenau. Ik moet toegeven dat het leren van dit spel me zo absorbeerde, dat dit me hielp om niet gek te worden in die vreselijke periode, in de dichte nabijheid van het crematorium en* het perron. De lezer moet weten dat we niet lichtzinnig, ongevoelig of wreed waren. We vochten gewoon om geestelijk gezond te blijven."

Deportatie van bekende atleten

Tijdens WOII viel weliswaar niet de gehele topsport stil, maar wel het topsportbestaan van tal van kampioenen die onder de wapens moesten of werden afgevoerd naar werk- of concentratiekampen. Adriaan Baccaert: "We hebben de originele tentoonstelling van Staatsmuseum Auschwitz-Birkenau vertaald én aangevuld, een lokale invulling gegeven. Die vonden we vooral in bekende atleten uit onze contreien die gaandeweg de oorlog zijn gedeporteerd naar Auschwitz-Birkenau."

Zo vertelt de tentoonstelling het tragische verhaal van Salomon 'Sam' Meljado, een Antwerpse jood van Nederlandse oorsprong. Meljado was een van de beste centrale middenvelders van zijn generatie en won tussen 1922 en 1928 vijf landstitels met Beerschot. Via de Dossinkazerne werd hij gedeporteerd naar Auschwitz, waar hij begin 1943 omkwam in de gaskamers.

Even verderop van Sam Meljado hangt de foto van de Nederlandse bokser Leen Sanders. De Nederlandse jood zat de eerste jaren van de oorlog in het verzet, maar werd verraden, opgepakt en via kamp Westerbork naar Auschwitz gedeporteerd. Een van de kampbewakers herkende Sanders, hij had hem voor de oorlog zien boksen tegen Europees kampioen Gustav Eder, de beste Duitse bokser van die periode. Sanders won. De SS'er liet Sanders daarom leven, maar stuurde zijn vrouw en kinderen voor diens ogen door naar de gaskamers. Sanders werd gedwongen om te boksen ter vermaak van de kampbewaarders. Het eten dat hij kreeg om te kunnen boksen, deelde hij met zijn medegevangenen. Sanders overleefde Auschwitz en verhuisde naar de Verenigde Staten, daar er thuis in Rotterdam te veel niet te verkroppen herinneringen

CREDIT: KURT DESWERT

DE NEDERLANDS-BELGISCHE JOODSE TOPVOETBALLER SAM MELJADO, IN 1943 VERGAST IN AUSCHWITZ.

waren aan zijn vermoorde vrouw en kinderen. Hij werd 'de Godheid van Auschwitz' genoemd door mensen die het kamp – dankzij het voedsel dat hij bij elkaar bokste – konden overleven.

Belangrijke boodschap

Het zijn maar twee van de vele verhalen die 'Sport en sporters in KL Auschwitz' brengt, net als tal van artefacten uit het naziconcentratie- en -vernietigingskamp, zoals bokshandschoenen en zelfgemaakte schaakstukken uit karton. Op die manier wil Kazerne Dossin – via de sport – de belangrijke boodschap van mensenrechten brengen naar een nieuw, sportminnend publiek. Intussen hebben al heel wat bekende sporters, onder wie olympiërs Arnold Vanderlyde en Aagje Vanwalleghem, de tentoonstelling bezocht.

De tentoonstelling 'Sport en sporters in KL Auschwitz' loopt tot 10 december in Kazerne Dossin in Mechelen.

Column

Surplace

DOOR WIM LAGAE

Wie marketingbijziend de Giro d'Italia gevolgd heeft, kon tijdens finales en podiumceremonieën moeilijk naast de merknaam IUMAN, *intimissimi uomo*, kijken. Het Italiaanse ondergoedmerk, tijdens vorige edities sponsor van de witte jongerentrui, ging gretig op het aanbod in om de roze leiderstrui te sponsoren. Die lastminute kwam er, nadat sponsorwervingsgesprekken met Saoedische overheidsbedrijven verzand leken. Een ambitieuze sponsordeal zou de samenwerking verzegelen tussen One Cycling, een ruim samenwerkingsverband van organisatoren en teams, en de sportholding van de overheid van Saoedi-Arabië. Na voetbal, golf en tientallen andere sporttakken zou het Saoedische Public Investment Fund rendement zoeken in de wielersportbusiness.
Wat voorlopig dus niet het geval is.

Het is oud zeer dat de wielersport zijn potentieel niet ten volle benut. De oorzaak ligt vanzelfsprekend in het onveranderd gebleven businessmodel. Nochtans zijn er voorafgaand aan het One Cycling-project wel degelijk pogingen ondernomen om de wielersport te hervormen. Onder de noemer 'gefaalde hervormingsplannen' kan een lijvig hoofdstuk in een wielerhandboek neergepend worden. Daarom belicht ik even de pionier van de hervormingsplannen, het Cycling 2020 Project. Dit initiatief van Wouter Vandenhaute dateert van 2007 en bemiddelde tussen de vier belangrijkste stakeholders in het professionele wielrennen: de teams, de UCI, de wedstrijdorganisatoren en de media. Centraal in Cycling 2020 stond een herleiding van het aantal teams met hernieuwbare licenties van vijf jaar. De kalender zou hoogstens negentig dagen mogen tellen en nieuwe races in Amerika, Azië en Australië opnemen. Het project omvatte ook een antidopingbeleid, toen nog een heet hangijzer, en werd financieel ondersteund door de durfkapitalisten van CVC, die ervaring hebben met het opschalen van projecten. Om hun financiële positie te versterken werd elke deelnemende wielerploeg jaarlijks 1 miljoen euro beloofd en een aandeel van dertig procent in de uiteindelijke winst van Cycling 2020. De ondernemende Vandenhaute vond onvoldoende internationale steun en startte in 2010 Flanders Classics op, een koepel van Vlaamse eendagswedstrijden, die geleidelijk aan belang won. Na Cycling 2020 faalden, onder andere, het Avignon-project en voorstellen van wielermecenas Zdeněk Bakala, de internationale wielerunie en de vereniging van wielerteams Velon.

De feitelijke monopoliepositie van de Ronde van Frankrijk en haar organisator A.S.O. verklaren de institutionele stilstand en het falen van diverse hervormingsplannen. Alhoewel de managementpower van de teams versterkt is, blijft het managementdeficit – lees: de competenties van teamleiders zijn de budgetgroei niet volledig gevolgd – meefietsen. De 'eigen team eerst'-redenering van teammanagers plaatst A.S.O. sinds jaar en dag in een comfortabele onderhandelingspositie. De beperkte solidariteit tussen de teams wordt fluitend aan flarden gefietst door de Franse sportmarketinggroep. Ploegen aanvaarden in ruil voor Tourdeelname en dito sponsorzichtbaarheid knarsetandend een schamele onkostenvergoeding. In welke andere sporttak laten de acteurs zich zo hard ringeloren?

Het blijft daarom bizar hoe WorldTeam-naamsponsors, tot nader order de enige echte economische hefboom in de wielersport, lijdzaam blijven toezien op institutionele stilstand in de bedrijfstak die ze financieren.

Prof. Wim Lagae is hoogleraar aan de Faculteit Economie en Bedrijfswetenschappen en de Faculteit Bewegings- en Revalidatiewetenschappen van de KU Leuven en gastprofessor UGent. Hij is auteur van *Winst of Verlies? De Sponsormatch* (2020), *Koerszaken* (2021), *Koersdromen* (2022) en *Sneller, Groter, Gekker* (2023).